

ПКИ

ПІКОВИЙ ТУЗ

*... сільською дорогою їде на велосипеді
німецький солдат...*

Велика мандрівка на батьківщину філософії почалася в Арендалі, давньому портовому місті південної Норвегії. З Кристіансанна до Гіртгальса ми дісталися морем на кораблі *Болеро*, а про Данію та Німеччину розповідали майже нічого. Окрім Леголанда та величезної набережної у Гамбурзі, ми бачили дорогою хіба автобани й сільські хутори. І лишень коли приїхали в Альпи, щось почало відбуватися.

Ми з татухом уклали угоду. Я мав не нудити світом, як би довго ми не їхали до місця ночівлі, а татухові заборонялося курити в салоні авто. погодилися на тому, що часто зупинятимемось на перекур. Дорогою до Швейцарії саме ці зупинки запам'яталися мені найбільше.

Їм завжди передували короткі татухові виклади, про що він думає, ведучи авто, доки я на задньому сидінні читав про каченятко Дональда або розкладав пасьянс. Здебільшого ті розповіді були пов'язані з мамою. В інших випадках він повчально розводився про речі, якими цікавився, відколи я його пам'ятаю.

Від тієї миті, як татухо після багатьох років у морі зійшов на суходіл, його цікавили роботи. Може, у них нічого надзвичайного насправді не було, але татуха це не спинило. До того ж, він був переконаний, що наука одного чудового дня зуміє створити штучну людину. І мав він

на увазі не оті прибацані залізяки, які блимають червоними й зеленими лампочками та розмовляють глухими голосами. О ні, татухо вірив, що наука зуміє колись створити справжніх мислячих людей, як ми. Ба більше: він ще й вважав усіх людей такими штучними істотами.

– Усі ми живі ляльки, – полюбляв він казати. Зазвичай після однієї чи двох чарок.

Коли ми були в Леголанді, татухо задивився на легочоловічків. Я запитав, чи не про маму він думає, але він заперечно похитав головою.

– Уяви, якби вони раптом ожили, Гансе Томасе! Раптом заметушилися поміж своїми іграшковими будиночками... Що нам тоді *робити*?

– Ти що, здурів? – тільки й буркнув я, певний, що такі висловлювання не зовсім властиві батькам, які приводять своїх дітей до Леголанду.

Ось тут треба було попросити в нього морозива. Я давно збагнув: аби чогось допроситися у татуха, найліпше зачекати, доки він почне розпатякувати на тему своїх причмелених ідей. Гадаю, йому іноді дошкуляє нечисте сумління за постійні балачки зі своїм сином про щось несусвітнє. А людина з нечистим сумлінням стає, зазвичай, дуже щедрою. Та не встиг я й затнутися про морозиво, як він сказав:

– Усі ми отакі живі чоловічки...

Я вже знав – морозиво мені забезпечене, бо тепер татухо порине у філософування.

Ми прямували до Афін, однак це не були звичайні літні вакації. В Афінах – чи принаймні десь у Греції – ми сподівалися знайти маму. Певності, що знайдемо її, не було, а навіть якби знайшли, хтозна, чи забажала б вона повернутися разом з нами до Норвегії. Але варто спробувати, сказав татухо, бо ні він, ні я не могли й думки допустити, що доведеться решту життя прожити без неї.

Мама покинула нас з татухом, коли мені виповнилося чотири роки. Мабуть, саме тому я й досі називаю її мамою. Татуха з часом я пізнав трохи ліпше, і одного дня збагнув, що називати його татусем вже не годиться.

Мама подалася у широкий світ, щоб віднайти саму себе. Ми з татухом визнали: звісно, коли ж іще починати пошуки себе, як не тоді, коли дитині виповнилося вже аж чотири роки... І підтримали її починання. Лиш одного я ніколи не міг зрозуміти: навіщо *їхати геть*, аби знайти себе. Чому не шукати вдома, в Арендалі, або – хай уже – поїхати до Кристіансанна? Моя порада всім, хто шукає себе: робіть це там, де живете. Інакше існує величезний ризик навіки зостатися на чужині.

Минуло вже так багато років відтоді, як мама покинула нас, що й не пригадую її обличчя. Тільки пам'ятаю, була вона значно вродливішою за всіх жінок на світі. Принаймні так полюбляв казати татуху. А ще він вважав-так: що гарніша жінка, то важче їй знайти себе.

Відколи мама зникла, я всюди шукав її. Щоразу, перетинаючи майдан в Арендалі, я сподівався раптом побачити її серед перехожих; щоразу, відвідуючи в Осло бабусю, шукав її в натовпі на вулиці Карла Югана. Та так жодного разу й не знайшов. Уперше побачив маму, коли тато приніс додому грецький журнал моди. Там була мама – і на обкладинці, і всередині журналу. З фотографій добре видно, що вона ще не знайшла себе. На світлинах у журналі красувалася не зовсім моя мама – та жінка щосили намагалася бути схожою на кого завгодно, тільки не на маму. Нам з татухом стало її неймовірно шкода.

Журнал мод з'явився у нашому домі після того, як татухова тітонька відвідала острів Крит. Там журнал з маминими світлинами виставлявся на всіх газетних ятках. Достатньо простягнути в віконце кілька драхм, і журнал твій. Дивно про таке думати. Ми тут роками шукаємо маму, а вона тим часом виставляється на вітринах, усміхаючись усім перехожим.

– У що це вона, з біса, ув'язалася? – буркнув татухо, чухаючи потилицю.

Однак повитинав усі її фото з журналу й повісив на стіну в спальні. Сказав, що ліпше мати фотографії когось схожого на маму, аніж не мати жодних.

Отоді татухо й постановив, що нам треба податися на пошуки мами до Греції.

– Мусимо спробувати притягти її додому, Гансе Томасе. Хай навіть на мотузці, – мовив він. – Бо як ні, то, боюся, вона потоне в тій модній казці.

Я не зовсім зрозумів сенс останніх слів. Не раз чув, як тонуть у надто великій сукні, але навіть не здогадувався, що й у казці можна потонути. Сьогодні я вже знаю, така небезпека може загрожувати кожній людині.

Коли ми зробили зупинку на автобані перед Гамбургом, татухо завівся розповідати про свого батька. Усе це я вже чув, однак цього разу, спостерігаючи, як повз нас пролітають авта, почув щось цілком нове.

Річ у тім, що татухо син німецького солдата. Мені більше не соромно в цьому зізнаватися, бо тепер знаю, що діти німців нічим не гірші за інших дітей. Та мені легко говорити. Я ж не відчув на власній шкірі, як воно зростати без батька в маленькому містечку на півдні Норвегії.

Мабуть, татухо заговорив про бабусю з дідусем, бо ми опинилися в Німеччині.

Усім відомо, як нелегко було роздобути їжу під час війни. І бабуся про це знала, коли поїхала велосипедом до Фруланна по брусницю. Бабусі тоді заледве виповнилося сімнадцять. Дорогою вона пробила колесо.

Ота виправа за брусницями була найважливішою подією у моєму житті. Може, дивно звучить, що найважливіше в моєму житті сталося більше, ніж за тридцять років до мого народження. Але, якби бабуся тієї неділі не пробила колесо, ніколи не народився б татухо. А якби

не народився він, не було б жодного шансу з'явитися на світ і мені.

Отож, моя бабуся з повним кошачком брусниць проколола в Фруланні велосипедне колесо. Звісно, вона не мала з собою латочок, та якби навіть мала все необхідне, навряд чи зуміла б сама залатати колесо.

Тієї миті дорогою їхав на велосипеді німецький солдат. І хоч був він німцем, нічого ворожого в ньому не проглядалося. Навпаки, він дуже гречно поставився до молодій дівчині, яка не могла дістатися додому зі своїми брусницями. До того ж, він мав при собі все для латання колеса.

Якби дідусь був негідником, втіленням зла, як залюбки змальовують німецьких солдатів у Норвегії, він би байдуже проминув дівча. Та сталося інакше, хоча бабуся й задерла носа, погордливо відмовляючись прийняти допомогу від вояки-окупанта.

Уся біда в тому, що німецькому солдатові впала в око дівчина, з якою трапилося лихо. Однак у справжній біді, що її спіткала, був винен саме він. Та це вже в далекому минулому...

На цьому місці розповіді татуха зазвичай закурював сигарету. Нема що правди таїти, бабусі німець також сподобався. Ось у чому вона схибила. Бабуся не лише подякувала дідусеві за те, що допоміг їй, але й дозволила провести її до Арендаля. Дурненькою і неслухняною вона була, жодного сумніву. Але найгірше в цій історії, що вона погодилася знову зустрітися з унтер-фельдфебелем Людвігом Месснером.

Так бабуся стала коханою німецького солдата. На жаль, часто не ми вибираємо, у кого закохатися. Їй би відмовитися від зустрічей, доки не закохалася по вуха. А вона цього не зробила й поплатилася.

Бабуся з дідусем потай зустрічалися. Якби мешканці Арендаля довідалися про її побачення з німцем, вони б

відреклися від неї, а це однаково, що вигнати з добропорядної громади. Бо єдиним способом боротьби з окупантом була його повна ігнорація.

Улітку 1944 Людвіга Месснера відкликали до Німеччини, а потім послали захищати Третій Рейх на Східному фронті. Вони з бабусею навіть не встигли попрощатися. Сівши до потяга в Арендалі, він назавжди зник з її життя. Відтоді бабуся нічого про Людвіга не чула, хоч і намагалася після війни розшукати його сліди. Бабуся була певна, що він загинув у боях з росіянами.

І велосипедна виправа до Фруланна, і все, що трапилося згодом, напевно, забулося б, якби бабуся не завагітніла. Це сталося перед самим від'їздом дідуся на Східний фронт, але вона ще багато тижнів не здогадувалася про свою вагітність.

Те, що сталося потім, татухо називає людською злобою і зазвичай на цьому місці закурює нову сигарету. Татухо народився напередодні перемоги у травні 1945 року. Щойно німці капітулювали, бабуся арештували свої ж співвітчизники, засліплені ненавистю до всіх норвезьких дівчат, котрі злигалися з німецькими солдатами. На жаль, таких дівчат було немало, проте найбільше дісталось тим, хто народив від німців дітей. Але ж бабуся зустрічалася з дідусем, бо кохала його, а не тому, що він – нацист. Та й який він нацист... Ще до свого вислання в Німеччину він з бабусею укладав план втечі до Швеції. Зупинили їх лише чутки про шведську прикордонну варту, яка відкривала вогонь по німецьких дезертирах, що намагалися перетнути кордон.

Арендальці схопили бабуся і поголили їй голову. Вони били та копали її ногами, хоч вона й була породилею з немовлям. Що й казати, Людвіг Месснер поведився гідніше.

Без жодної волосинки на голові, довелося бабусі тікати в Осло до дядька Трюгве й тітки Інгрід. В Арендалі вона не почувалася в безпеці. Через плішиву, як у старця,

голову, бабуся була змушена носити шапку, хоч надворі стояла тепла весна. Її мати залишилася в Арендалі, а через п'ять років після війни туди повернулася з маленьким татухом і бабуся.

Ні бабуся, ні татухо аж ніяк не мали наміру виправдовувати наслідки тієї пригоди у Фруланні. Єдине, що ставилося під сумнів, – міра покарання. Цікаве, до речі, запитання: скільки поколінь повинні спокутувати вину за злочин, вчинений їхнім предком. Звісно, бабуся була не зовсім без вини, бо ж завагітніла, та вона ніколи цього й не заперечувала. Як на мене, значно важче вирішити, чи правильно карати за переступ батьків дитину.

Я багато над цим міркував. Татухо став плодом гріха. А хіба, зрештою, не всі люди почали свій рід від Адама та Єви? Погоджуюся, порівняння кульгас. В одному випадку йшлося про яблука, у другому – про брусницю. Та в обох випадках була звивиста спокусниця: там – змія, тут – гумова велосипедна шина...

Попри все, матері не можуть усе життя картати себе за вже народжену дитину. І, як на мене, аж ніяк не вільно дорікати дитині за те, що вона народилася. Я вважаю, що навіть дитя від німецького тата заслужило на право радіти життю. Ось саме в цьому питанні ми з татухом не маємо повного порозуміння.

Отож татухо зостав німецьким байстріюком. І хоч дорослі в Арендалі вже давно не побивали дівчат, котрі злигалися з німцями, дівтаки й далі збиткувалися з їхніх дітей. Бо діти надзвичайно легко переймають жорстокість від дорослих. Це означає, що татухо мав важке дитинство. Коли йому виповнилося сімнадцять, його терпець урвався. І хоч він любив Арендаль не менше за інших містян, довелося йому найнятися юнгою на корабель. Через сім років татухо повернувся до рідного міста; на той час він уже зустрів у Кристіансанні маму. Вони оселилися у старому будинку на острові Гісьой, де 29 лютого 1972 року народився я. Отже, на мені теж

лежить частка вини за те, що трапилося у Фруланні. Це називається первородним гріхом.

Важке дитинство з тавром «німецького байстриюка», а потім довгі роки в морі сприяли тому, що татухо полюбляв випити. І та любов до чарки була, як на мене, занадто пристрасною. Він казав, що п'є, аби забутися, насправді ж, усе навпаки. Бо, напиваючись, він завжди заходився просторікувати про бабусю, дідуся і своє байстриюче життя. Бувало, навіть плакав. Гадаю, міцні напої лише загострювали його пам'ять.

Уже вкотре розповівши мені на автобані неподалік Гамбурга про своє життя, татухо сказав:

– А тепер ще й мама зникла. Коли ти почав ходити до дитячого садочка, вона стала вчителькою танців. Потім пішла працювати моделлю. Часто їздила до Осло, навіть двічі до Стокгольма, а одного разу не повернулася додому. Єдиною звісткою став лист, у якому вона написала, що її запросили на роботу за кордоном і що вона не знає, коли повернеться. Так кажуть люди, від'їжджаючи на тиждень чи два. Але мами немає ось уже вісім років...

Це я теж чув не раз, але татухо додав:

– У моїй родині, Гансе Томасе, завжди когось бракувало. Завжди хтось кудись від'їжджав. Гадаю, це якесь родинне прокляття.

Татухові слова про родинне прокляття спершу трохи налякали мене. Поміркувавши про них в авті, я прийшов до висновку, що татухо має рацію.

Удвох із татухом нам бракувало і дідуся, і бабусі, і дружини, і мами. Було ще дещо, що татухо волів тримати при собі. Коли бабуся була маленькою дівчинкою, її батька придушило колодою, і він помер. Отож і вона росла без справжньої батьківської опіки. Можливо, саме тому й народила дитину від німецького солдата, якому судилося загинути на війні. І, можливо, тому її син одружився з жінкою, яка подалася до Афін шукати саму себе.